

Ярослава Вільна, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-1026-5198
e-mail: ia.vilna@ukr.net
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОТИВ ЗАМИРЕННЯ ІЗ СОБОЮ ЯК БЛАГОДАТІ У ПОЕЗІЇ Т. ШЕВЧЕНКА "І ДОСІ СНИТЬСЯ: ПІД ГОРОЮ..."

Вступ. У дослідженні аналізується роль мотиву замирення із собою як благодаті у творі "І досі сниться: під горою..." Т. Шевченка. Традиційні оцінки ідеї твору, його жанрових параметрів не вважаємо остаточною. Цей невеликий за обсягом твір ілюструє креатив поетичного мислення автора, що реалізується у вмінні автора поєднувати важливу філософську ідею з досконалою у своїй простоті фавбулою твору. Дослідження здійснюється на основі аналізу тексту твору, його контексту, врахуванні підоснов і мети його написання.

Методи. У роботі використані: біографічний, історико-літературний, порівняльно-типологічний методи.

Результати. Аналіз твору "І досі сниться: під горою..." Т. Шевченка здійснюється саме на рівні означення пріоритетним для твору мотиву замирення з собою як благодаті, що інспіровано християнською основою філософії та етики, патернів поезії Т. Шевченка. Твір розглядається у контексті української романтичної поезії першої половини та середини XIX століття. Визначено, що навіть практика уважної, вдумливої рецепції, не кажучи вже про зазначені вище методи дослідження, увиразнюють вразливість усталених формулювань теми, ідеї, мотиву твору та, відповідно, ствердженнь того, що за жанром і стилем твір тяжіє до ідилії або є ідилією. Вважаємо, що останнє збиває фокус уваги і затьмарює сенс твору та означення його жанру.

Висновки. Відтак певні, що це не просто ліричний вірш, що подібний до традиційного жанру ідилії. Доведено, що цей ліро-епічний етюд має також ознаки медитативно-філософської поезії, оскільки транслює роздуми Т. Шевченка з приводу надважливих рівнів духовного життя особистості: першопричин, смислів, мет та

результатів її духовної трансформації. Висновуємо зазначене передусім через порівняння твору із поетичним доробком Т. Шевченка перших років заслання, відповідністю сенсів його духовних прозрінь у творчості до ствердженого Святим Письмом. Спостережене додатково увиразнюється порівнянням поезії з твором попередника (П. Гулака-Артемовського) і посиленням на відмінний сенс нібито аналогічної сцени у творі наступника поета (І. Нечуя-Левицького). Формат осмислення екзистенційних проблем буття підводить автора/персонажа до визнання значення вічних смислів людського життя. І Т. Шевченкові для цього достатньо озвучити лише два риторичні запитання персонажа: "А дід сидить / І усміхається, і... / нишком: – "Де ж те лихо? / Печалі тії, вороги?". Запитання ці не лише підкреслюють гостроту фабульного звучання твору через ніби несподіваний поворот теми, а й артикують масштаб провідної ідеї, що реалізується як ствердження того, що зараз би назвали досвідом персональної духовної практики. Себто того, що призводить до зміни життєвих пріоритетів, зокрема, і до сприйняття стану замирення особистості із собою та життям як благодаті. Врешті, який ти, такий і світ навколо тебе.

Ключові слова: персонаж/автор, мотив, ліро-епічний етюд, медитативно-філософський план поезії, духовна трансформація, благодать.

*Серце чисте створи мені, о Боже,
і дух потужний в нутрі моїм.
(Псалом 50: 12)*

Вступ

Навіть уявити важко, що поціновувачі поезії, розмірковуючи про жанрово-стильові різновиди і межиродові підсистеми, проблемно-тематичні та ідейні рівні української романтичної літератури першої половини і середини XIX століття, зможуть оминати увагою поетичну спадщину Т. Шевченка.

Уже перші прочитані його твори для певної категорії читачів стають спонукою до осягнення феномену Шевченкового поетичного дару, специфіки його художнього мислення, актуальності тем та мотивів, висоти ідеалів його творчості.

Однаке це у випадку, коли читач налаштований на вдумливе, аналітичне сприйняття тексту, йому важливо помічати деталі,

виявляти приховані за ними значення, він здатен цінувати багатство мови митця, отримувати естетичну насолоду від нюансів літературних прийомів. Та навіть за умови такого підходу, зазначимо, що поезія Шевченка передбачає все-таки особливий рівень читацької культури, певний рід налаштованості на сприйняття саме поетичного тексту, як, власне, того потребують й твори інших поетів-класиків усіх часів.

Дослідження лейтмотивів, тем, образності, історіософії, націософії, релігійно-етичних засад його творчості, жанрової системи, особливостей віршування, поетики загалом, багатство порівняльно-типологічних студій у сфері шевченкознавства – це беззаперечний набуток українського літературознавства.

Усіх аспектів і концептів досліджень творчості Т. Шевченка, зрозуміло, не перелічити, однак аргументованість кращих шевченкознавчих праць, глибина аналізу та множинність інтерпретацій його творів протягом майже двох століть свідчать про те, що спадщина Шевченка – невичерпна.

Як писав Ю. Барабаш, коротко презентуючи власну книгу "Просторінь Шевченкового слова. Текст-контекст, семантика-структура": "Моею метою було ввійти – й увести за собою читача – в просторінь Шевченкової поезії, його художнього світу, його Слова. Просторінь сливе незміренну, вона-бо вміщує і близький, з дитинства знайомий кожному з нас локус "садка вишневого" коло рідної хати, й разом неосяжний космос людської душі та вселюдського буття" (Барабаш).

Ця "просторінь сливе незміренна" постає у досвіді читання не лише в результаті ознайомлення із поетичними шедеврами Т. Шевченка, а й з менш відомими його творами, що знані переважно фахівцями.

Означаючи провідний мотив та з'ясовуючи специфіку жанру поезії "І досі сниться: під горою...", переконаємось у справедливості цього твердження.

Результати

Для початку визначимось, відповідно до проблематики студії, у теоретичних підсоновах наших спостережень і також означимо зміст терміна "благодать", яким оперуємо.

Рівні взаємозв'язку ліричного "власне автора" і ліричного персонажа в поетичному творі у разі цієї поезії виступають ілюстрацією, по суті, абеткових засад теорії літератури: "...для ліричного родового зв'язку характерне сприйняття навколишнього світу зі внутрішньої щодо дії та героя позиції. В основі цього й подібних міркувань лежить сформульована Гегелем думка про суміщення *в ліриці* суб'єкта і об'єкта в одній особі: центральним "персонажем" *ліричного твору* виявляється сам *автор* і передовсім – його внутрішній світ" (Ткаченко, 2025, с. 115).

А що ж стосовно лірики, то "їй таки належить бути суб'єктивованою, виражати авторське бачення світу" (Ткаченко, 2025, с. 115), а також: "...в **ліриці**, окрім об'єктивації власної суб'єктивності, чи інакше кажучи, окрім *вираження свого* інтимного світу, існує все-таки й осягнення та розкриття *іншої* свідомості-чуттєвості – бодай у вигляді описового наближення до *чужого* внутрішнього світу чи розігрування *ролі іншого*, ніж сам, суб'єкта. Відповідно – і в **ліриці** співіснують, хоч і в значно менш розвиненому вигляді **епічна** та **драматична** первини" (Ткаченко, 2025, с. 116).

Для того, аби уточнити сутність поняття "благодать", то, зрозуміло, перечитуємо Святе Письмо, Тому Аквінського та інші джерела. Та локальне літературознавче дослідження не є теологічним розмислом, тому обмежимося лише наголосом на тому, що в релігійному контексті цей насправді багатогранний термін означає надприродний дар Божої любові, милості та сили, що надається людям для спасіння, освячення духовного життя, але вживається і на означення достатку, щастя, спокою чи краси усього земного.

Визначення жанру цієї поезії тільки на перший погляд здається простим. Цілком може видатися, що це ідилія або навіть пастораль, у яких відбивається винятково щасливе і безтурботне життя родини на лоні сільської природи.

Оксана Шупта-В'язовська у статті Шевченківської енциклопедії означає жанр і сенс цього вірша так: "За жанром і стилем вірш тяжіє до ідилії... а настанова на споглядання сприяє медитативній філософічності" (Шупта-В'язовська, 2016, с. 28); "Ліричний герой-автор поринає у простір жаданої

гармонії людського щастя, реалізованого у звичайному побуті. Поет зумів розгорнути свої переживання в цілий всесвіт, що постав як один із вимірів смислу буття й загальнонаціонального, й індивідуального – як прихисток і розрада зболеної душі" (там само).

Юрій Івакін у праці "Поезія Шевченка періоду заслання" визначає жанр цього твору як "вимріяну ідилію", у якій представлено "народний етичний ідеал життя "по правді"" (Івакін, 1984, с. 44–45).

Валерій Шевчук у статті "Родина" книги "Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка" твір означає так: "...Тобто життя триває, попри складнощі, поки є рідна земля, і садок, і хата, і гармонійна родина, поки животворить Бог. Таким акордом закінчує Шевченко другий великий період своєї поетичної творчості" (Шевчук, 2008, с. 227).

Одначе, якщо враховувати патерни творчості Т. Шевченка і одночасно креатив його художнього мислення, християнську основу його віри, філософію та етику, усвідомлювати національну основу його гуманістичного світогляду і, дійсно, вдумливо аналізувати цей вірш, то жодним чином не задовольнишся тим, що це ідилія, себто ще один приклад різновиду світової лірики, який, починаючи від античності, у мотивах і сюжетах залишався на середину XIX століття майже незмінним.

На наш розсуд, цілком можливо означити цей твір як етюд, себто твір фрагментарного характеру, у якому не розкриваються усі деталі історії, натомість усе зосереджено на формуванні враження від зображеного епізоду і показу внутрішнього "я" персонажа. Для Т. Шевченка як художника такий підхід до форми реалізації задуманого цілком міг бути логічним. За аналогією до живопису: спочатку етюд, ескіз, а вже потім картина у тій чи іншій техніці. Одначе у мистецтві слова задум необов'язково має реалізуватися у такій послідовності, етюд може бути самостійним, художньо вивершеним і закінченим твором.

"І досі сниться: під горою..." має і виразно означений медитативно-філософський план, бо нескладний за структурою та фабулою твір, у якому всього дві короткі строфи, реально транслює роздуми Т. Шевченка з приводу надважливих рівнів духовного життя особистості. Йдеться про смисли та мети її

духовної трансформації, а з тим і осягнення, окрім усього вище зауваженого, й того, що є сутнісним як для самого автора, так і для образу старого у творі. Автор опосередковано змушує замислитися і над проблемою відповідальності за повноцінно прожите чи змарноване власне життя. Така надмета твору резонує з іншими поезіями Т. Шевченка та ідеями праць і творів Г. Сковороди.

Вважаємо, що історико-літературний контекст цього твору для означення його сенсу та уточнення параметрів жанру також важливий.

Відомо, що збереглося кілька автографів вірша – у "Малій книжці" та чистовий у "Більшій книжці". В академічному 12-томному виданні творів Т. Шевченка відтворено автограф із "Більшої книжки".

Порівняння поезії Т. Шевченка із творами сучасників, хоча б, до прикладу, із Л. Боровиковським ("Подражаніє Горацію". – Я. В.), – показове, бо у Л. Боровиковського – зачудування безтурботним буттям людини, яка осягає радість буття лише в єднанні з природою, що є варіацією популярної на той час в Європі руссоїстської концепції "повернення до природи". Натомість у поезії Т. Шевченка йдеться про інше: про змогу людини високої духовної організації досягти стану внутрішньої гармонії у не простому, навіть для християнина, процесі замирення з собою.

Як і "Садок вишневий коло хати...", аналізована нами поезія написана в неволі. Та не в казематі Петропавлівської фортеці у 1847, а в першій половині 1850 року вже в Оренбурзі.

Так само, як і "Садок вишневий коло хати...", за умови розгляду цих поезій у контексті мотивів, тем, ідей, жанрів, у першому випадку, у межах циклу "В казематі", а, в другому, у межах поетичного доробку 1847–1850 років і, ширше, всієї поетової лірики, то сприймаються вони не ідентично, мають відмінні сенси і, відповідно, відмінний мотив та інтонаційність.

Як писав І. Дзюба з приводу "Садка вишневого коло хати...": "Ця чудова ідилія постала не тільки як контраст до в'язничної реальності, як психологічна компенсація тяжких переживань, психологічний і естетичний вихід із стресу, а й як гостра туга за втраченим, що тепер по-новому постає в уяві..." (Дзюба, 2008,

с. 398). Із цим важко не погодитися, але звернемо увагу, що точність цього коментаря вмотивована інтерпретацією твору саме в контексті біографії поета.

У цей особисто екзистенційно важкий період поет також продовжує проблемно-тематичну лінію творчості періоду й "трьох літ", наполягаючи на потребі розуміння сучасниками уроків української історії та на формуванні, через артикуляцію чинних її засад, національної свідомості. Замислюється над тим, з чого виформовується духовний код нації і що саме визначає світогляд української людини.

Різноманітні та багатопроблемні поезії Т. Шевченка 1847–1850 продовжують бути наповненими почасти абстрактними, але найчастіше цілком вираженими й аргументованими роздумами про першопричини драматизму людських долі чи недосконалості людських натур, а також конкретикою визнання поетом власних життєвих помилок.

Складно не помітити й того, як в поетичних рядках цих років відбивається його особиста драма, що породжує сумніви у тому, що небо його ще чує: "...В далекій неволі! / Немає слов, немає сльоз, / Немає нічого. / Немає навіть кругом тебе / Великого Бога!.." (Шевченко, 2003, т. 2, с. 208), "На батька бісового я трачу / І дні, і пера, і папір! / А іноді то ще й заплачу, / Таки аж надто. Не на мир / І на діла його дивившись..." (Шевченко, 2003, т. 2, с. 232), "Хула всьому! Ні, ні! Нічого / Нема святого на землі... / Мені здається, що й самого / Тебе вже люди прокляли!" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 223). У зацитованих рядках звучать приреченість та безнадія, сум – печаль через те, що відірваний від України, що йому заборонено писати і малювати, що опинився у культурному та інтелектуальному вакуумі, адже для поета, як митця і християнина, перебувати у стані перманентної розпуки – це прірва пекельна.

Ще одним підтвердженням глибини цієї внутрішньої драми постає його поетична реакція на твори М. Лермонтова, які надіслав йому М. Лазаревський. У поезії 1850 року "Мені здається, я не знаю..." поет визнає: "...Мені ти двері одчинив! / Спасибі, друже! Прочитаю / Собі хоть мало...оживу... / Надію

в серці привітаю, / Тихенько-тихо заспіваю / І Бога Богом назову" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 221).

Але тут таки помічаємо, що черговий складний період у житті поета все ж таки не підживлює гіперболізацію його емоцій, бо він так само продовжує думати про Батьківщину, про своїх земляків, які живуть там, де "неволя, / Робота тяжкая, ніколи / І помолитись не дають" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 222).

Усвідомленням того, що "серцем жити і людей любити" – це один модус, а життя у стані приниження, людського й національного, що породжує відчуття богопокиненості, – вже зовсім інший, наповнено творчість Т. Шевченка. Тому і в роки його солдатської неволі з'являються поетичні твори, що не поступаються художніми відкриттями та ідеями творам інших періодів його творчої праці.

Поет, не відділяючи себе від усіх, хто упосліджений, ще ретельніше зосереджується на художньому осмисленні вищих цінностей людського буття, бо Т. Шевченко, як би пафосно це не звучало, належить до тієї когорти діячів світової культури ХІХ століття, які були цілком певні, – мистецтво загалом і мистецтво слова передусім мають значення лише тоді, коли в їх основі – великі ідеї та високі ідеали.

Аналізуючи у ці роки глибини власної душі, малість та велич людини як такої, Т. Шевченко імпліцитно, а дець і прямо, визнає не просто потребу, а неминучість головного вибору людського життя: вибору між Добром та Злом. Підстав для акцентації цього вибору в нього більш, аніж достатньо, і перша з них: "І хто заступить? Хто укріє / Од зла людського в час лихий? / Хто серце чистее нагріє / Огнем любові, хто такий? / Ти сирота, нема нікого, / Опріче праведного Бога. / Молися ж, серце, помолось / І я з тобою..." (Шевченко, 2003, т. 2, с. 228).

У творі "І досі сниться: під горою..." йдеться про тихий, мирний вечір традиційної української родини, в якій три покоління складають одне ціле. Поет через зорові образи точно відтворює стан спокою та душевної рівноваги, що панують усередині цього цілого.

Така тактика мислення автора не несе нічого несподіваного, оскільки: "Поетові чуже мудрування на абстрактні теми, не

причетне до конкретних явищ; його точка огляду подій... часто перебуває на зламі – від загального до одиничного, конкретного, індивідуального. Від усвідомлення загальних... закономірностей до відбиття їх у долі певної людини – ліричного героя чи персонажа епосу. У цьому злитті загального з особистим виявляється активне начало Шевченкової поезії, її перетворюючий характер, прагнення поета не лише осмислити, а й перебудувати світ" (Смілянська, 2005, с. 59–60).

Поетові достатньо кількох слів, аби в пластичній картині відтворити пануючу гармонію. Спочатку в експозиції постає опис краси традиційного українського сільського пейзажу: "...під горою, / Меж вербами та над водою, / Біленька хаточка..." (Шевченко, 2003, т. 2, с. 233).

Далі постають ті, хто уособлює цю розливу у просторі і часі тиху радість. Без жодної ноти сентиментальності, досконало ритмічно та інтонаційно, а з тим виразно і просто, відтворено звичний для них ритуал завершення ще одного Божого дня: "Сидить / Неначе й досі сивий дід / Коло хатиночки і бавить / Хорошее та кучеряве / Своє маленькеє внука... / Веселая, сміючись, мати, / Цілує діда і дитя / Аж тричі весело цілує, / Прийма на руки, і годує, / І спать несе..." (Шевченко, 2003, т. 2, с. 233).

Та автор не лише наснажений спогадами про подібні сцени з дитинства або думками про можливість досягнення подібної радості буття в майбутньому. Він свідомо переводить читацьку увагу з краси вечірньої пори в Україні на роздум про підоснови гармонії у цій родині.

Виходячи з того, що будь-яке благо найкраще досягається у порівнянні з чимось протилежним, Т. Шевченко реалізує це аксіоматичне твердження не у власному коментарі або додатковій мізансцені до вже відображеного.

Кілька риторичних запитань, що вкладені в уста старого, то не просто миті рефлексій, що вихоплені з потоку його (як автора, так і персонажа. – Я. В.) роздумів: "...А дід сидить / І усміхається, і стиха / Промовить нишком: – "Де ж те лихо? / Печалі тії, вороги?" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 233). За цими словами буквально постають картини життя старого, у якому, вочевидь, було все: і боріння, і втрати, і розчарування у собі та

людях, можливо, досвід оскарження Бога. Та він зумів подолати себе слабкого, опанував погорду, перший із найголовніших смертних гріхів у християнстві, й осягнув силу покаяння та прощення, досягнувши потому заповітної благодаті.

Що підважувало його? А те, що й завжди, – віра в добро і любов та щирі слова молитов.

У християнській релігії вважається, що відчуття благодаті пов'язане з дією Святого Духа. Воно дарується через таїнства, молитви і Боже Слово, адже людям необхідна насага та сили, аби любити Бога та інших й інакших, врешті, радо служити їм, не впадати у розпач від життєвих труднощів та втрат. Тому в завершенні твору дід не просто молиться, а й названа та молитва: "І нищечком старий читає, / Перехрестившись, *Отче наш*. / Крізь верби сонечко сіяє / І тихо гасне. День погас, / І все почило. Сивий в хату / Й собі пішов опочивати" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 233).

Запитання "Де ж те лихо? / Печалі тії, вороги?" – це квінтесенція твору. Слова ці поглиблюють рівні сприйняття зображеного і осягнення головного посилу твору. Т. Шевченко спонукає читача не тільки відчувати, але й зрозуміти, який непростий шлях пройшов цей "сивий дід". І свій спокій він заслужив.

Той стан тихого умиротворення персонажа поезії стає результатом узгодження наявного з бажаним. Та світла радість і спокій у його душі – це наслідок вибору довіри до Бога. Як сказано в Новому Завіті, у Посланні до філіп'ян апостола Павла, зокрема у прикінцевих вказівках й призначенні для філіп'ян: "Радуйтеся завжди у Господі; знову кажу: Радуйтеся!" (4: 4).

Так і в поезії "Сон. – Гори мої високії...", що написана в Орській фортеці у 1847 році, ліричний герой, стверджуючи: "Я так її, я так люблю / Мою Україну убогу, / Що проклену святого Бога, / За неї душу погублю" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 40), а у заключній частині вже інший "сивенький дідусь", що наснився автору: "Ходив довгенько коло хати, / А потім Богу помоливсь. / Пішов у хату ночувати / А місяць хмарою повивсь" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 43), себто і він зцілює душу молитвою, емоційно саморегулюючись, нагадуючи, чого вартує істинна віра для внутрішнього життя і запитів людини в усі часи її буття.

Отож відповідь на питання, у чому черпали і черпають ці сиві діди сили, як переконуємося, для автора очевидна.

Відкоментуємо також те, як Т. Шевченко у студійованому творі використовує особливо популярний у європейських поетів-романтиків художній прийом "сну" чи, швидше, як він порівнює певну з'яву зі сном.

Поезія "І досі сниться: під горою..." уже початковими словами вказує на зв'язок із цим художнім прийомом. Та йдеться не лише про лексему "сниться", але й про вагу прислівника "досі", який тричі зустрічається у тексті. Тим паче, що це "досі" – не випадкове уточнення. Цей етюд написаний уже після Аральської експедиції, участь у якій ненадовго стала для поета альтернативою до життя у тотальній сірості казарми. Пише він цей твір, натхненний примарним простором тимчасової свободи, ніби повертаючись до найсвітлішого з усього, чим від початків наповнена його душа, до того, що ніколи, вочевидь, і не може бути знищеним.

Та певні також, що до розмислів у поезії про віру як основу духовного життя особистості Т. Шевченкові не потрібно повсякчас вдаватися до художнього прийому "сну".

Це підтверджують, до прикладу, поезія 1849 року "Ми восени такі похожі..." та поезія "Мені здається, я не знаю..." 1850 року. Зацитуємо з них лише те, що в контексті наших студій вважаємо необхідним: "Думи душу осідають, / І капають сльози. / І хочеться сповідатись, / Серце розповіти, / І хочеться... Боже милий! / Як хочеться жити, / І любити твою правду, / І весь світ обняти!" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 206,) або: "...Жива / Душа поетова святая, / Жива в святих його речах, / І ми, читає, оживаєм, / І чуєм Бога в небесах!" (Шевченко, 2003, т. 2, с. 221).

Отак і ми, читаючи його твір "І досі сниться: під горою...", усвідомлюємо, що це точно не про сон як "галюцинаторну мару летаргіка..." (за О. Забужко, 1997).

Йдеться також не про те, що випадково може наснитися, оскільки про місце і роль підсвідомого у сюжетах снів самим К. Юнгом і його послідовниками достатньо роз'яснено.

Т. Шевченко, використовуючи такий художній прийом, реалізовує ті самі принципи, що й завжди, а саме: писати лише

про те, чим на волі чи в неволі повсякчас живиться його душа, над чим він зосереджено розмірковує, що його передусім хвилює. Тому ця його поезія, на наш розсуд, так подібна до медитації як виду духовної практики і в ній так багато від дзен.

Наразі згадуються і слова із казки Лесі Українки "Про Велета": «Сон, кажуть, Божа благодать, ні, часом кара Божа». Віддаємо належне наведеному вище означенню О. Забужко, що стосується інших, добре усіма знаних "снів" Т. Шевченка ("Сон (Комедія)", "Сон (Гори мої високіі...)", "Сон (На панщині пшеницю жала...)"), але також наголошуємо на кардинальній відмінності семантики, ідеї, мотиву та посилю аналізованого у цій статті твору, бо в ньому дійсно йдеться про заслужену "Божу благодать".

У цьому ліро-епічному (спостерігаємо прихвильність по дієвості сюжету, його причинно-часову логіку та об'єктивований характер персонажа – Я. В.) етюді фіксуємо і питомі ознаки медитативно-філософської поезії.

Твір цей – ще одне особисте висловлювання Т. Шевченка, в якому артикулюється його авторська свідомість, духовний та емоційний досвід.

Це дійсно: і висловлювання, і медитація, і філософське узагальнення одночасно, бо Т. Шевченко, так само, як один із героїв його першого "Кобзаря" Перебендя, напевне знає, як саме у слові та словом протистояти внутрішній і зовнішній ентропії, оскільки переконаний, що: "... од Бога / І голос той, і ті слова..."

Висновки

Через багато років після написання твору "І досі сниться: під горою...", а саме у 1857 році поет у листі від 9 січня до Анастасії Толстої стверджує: "Я тепер почуваю себе як не досконалим, то принаймні бездоганим християнином... І це я називаю істинним правдивим щастям" (Шевченко, 2013, т. 6, с. 118). І у тому ж році він записує 14 липня у щоденнику: "Милосердний Бог – моя нетлінна надія!" (Шевченко, 2013, т. 5, с. 55).

Зауважено так не тому, що поет прочитав і осмислив християнський духовний трактат XV століття "Про наслідування Христа", авторство якого приписують Томі Кемпійському,

у якому стверджується потреба внутрішньої трансформації особистості та наголошується, що християнин має відмовитися від позірного благочестя, натомість зосередившись на пошуку миру у власній душі. До речі, книга ця була надіслана Т. Шевченкові на його ж прохання. На заслання поет знаходить сили та розраду в тому, що й інші – у вірі та релігії, але не у старозавітному її варіанті, наповненому страхом перед Богом, а у сприйнятті всього, що переживає за останні роки, як граничного випробування, що просто повинно мати якийсь вищий сенс, як його мали і страждання Христа.

І хоча Т. Шевченко "як правдивий і щирий християнин протягом усього життя піддавався тяжкому духовному випробуванню, був розіп'ятий між вірою і сумнівом; доки він бачить навкруги тріумф олжі й насильства, доки течуть "кривавії сльози" та "кривавії ріки", йому несила втриматися від болісних ламентаций і зухвалих запитань, звернених до Бога..." (Барабаш, 2004, с. 190), та все-таки у творі "І досі сниться: під горою..." панує інше: стан "мудрої рівноваги" персонажа, який і автору твору вже відомий. Так трохи раніше, переспівуючи псалми, Т. Шевченко не випадково починає з того псалма, який нагадує, якою має бути духовна і моральна планка особистості: "...на лукаву / Не вступає раду, / І не стане на путь злого, / І з лютим не сяде. / А в законі Господньому / Серце його й воля / Навчається..." (Шевченко, 2003, т. 1, с. 358). Для поета важливо наголосити саме це: "...в законі Господньому / Серце його й воля / Навчається..." (Шевченко, 2003, т. 1, с. 358).

Поет, що важливо, знає також, що не всі його земляки "сірісінькі сіряки" чи "дядьки отечества чужого". Він багатьма творами підтверджує, що його власний духовний досвід також невід'ємний від духовного досвіду інших, які, можливо, мають стільки ж приводів оскаржувати Бога, як випало це і йому, але не усім вдається прийти до "примирення ідеї Його благості з наявністю зла на землі" (Барабаш, 2011, с. 190).

Як тут, до слова, не згадати фінальну сцену повісті "Микола Джеря" І. Нечуя-Левицького, що нібито подібна до картини родинного щастя, змальованого в аналізованій нами поезії Т. Шевченка. Головний герой повісті протестант, борець за

справедливість Микола Джеря по довгих роках відсутності завершує життя теж в родині, але для дочки, яка виросла без нього, він не стає близькою людиною, і коханої Нимидори, яка була для нього усім, вже немає на цьому світі. Спокій, якщо не гармонію, у власній душі можуть подарувати йому онуки, які завжди раді послухати його історії про Чорне море. Але чи потрібно це Миколі Джері? Чи випробування і драми життя привели його до пізнання себе, чи в полоні власного егоцентризму він і досі переконаний, що біди людські завжди лише іншими інспіровані?

Натомість персонажу твору "І досі сниться: під горою...", як свідчать його репліки-запитання, вдалося віднайти відповіді на головні з внутрішніх запитів.

Приклад студіювання цього твору доводить, що поезії Т. Шевченка, інваріантний літературно-історичний шевченкознавчий дискурс породжують імпульси до пошуку власних відповідей на питання, які науковці неодноразово вже ставили перед собою.

Вважаємо, що твір "І досі сниться: під горою..." Т. Шевченка дає привід скорегувати усталені рівні його рецепції та інтерпретації, бо, як мінімум, демонструє, що головне в персональному досвіді сприйняття творчості Т. Шевченка інколи може означатися лише з часом і з досвідом: із сотнями прочитаних, і всоте перечитаних сторінок його поезій, і поезій інших авторів, а також тисячами сторінок шевченкознавчих, і не тільки, наукових праць.

Список використаних джерел

Барабаш, Ю. (2004). *Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".

Барабаш, Ю. та ін. (2008). *Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка*. Наукова думка.

Барабаш, Ю. (2011). *Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура*. Темпора.

Дзюба, І. (2008). *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".

Забужко, О. (1997). *Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу*. Абрис.

Івакін, Ю. (1984). *Поезія Шевченка періоду заслання*. Наукова думка.

Клочек, Г. (1998). *Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація*. Освіта.

Смілянська, В. (2005). *Шевченкознавчі розмисли*. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка.

Смілянська, В. (2019). *3 поля шевченкознавства*. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка.

Ткаченко, А. (2025). *Мистецтво слова. Основи літературознавства*. Ліра-К.

Шевченко, Т. Г. (2005). *Повне зібрання творів: у 12 томах* (М. Г. Жулинський та ін., Ред.). Т. 2, 5, 6. Наукова думка.

Шевченківська енциклопедія. Літературні твори (2016). НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка.

Шевчук, В. (2008). Родина. *Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка* [Ю. Барабаш та ін.]. Наукова думка.

Шупта-Вязовська, О. (2016) "І досі сниться: під горою...". *Шевченківська енциклопедія*. Т. 3. НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка.

References

Barabash, Yu. (2004). *Taras Shevchenko: The Imperative of Ukraine. Historiosophical and National-Philosophical Paradigm*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Barabash, Yu. et al. (2008). *Themes and Motifs of Taras Shevchenko's Poetry*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Barabash, Yu. (2011). *The Space of Shevchenko's Word. Text – Context, Semantics – Structure*. Tempora [in Ukrainian].

Dziuba, I. (2008). *Taras Shevchenko. Life and Work*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Zabuzhko, O. (1997). *Shevchenko's Myth of Ukraine: An Attempt at Philosophical Analysis*. Abrys [in Ukrainian].

Ivakin, Yu. (1984). *Shevchenko's Poetry of the Exile Period*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Klochek, H. (1998). *The Poetry of Taras Shevchenko: A Contemporary Interpretation*. Osvita [in Ukrainian].

Smilianska, V. (2005). *Shevchenko Studies Reflections*. T. H. Shevchenko Institute of Literature [in Ukrainian].

Smilianska, V. (2019). *From the Field of Shevchenko Studies*. T. H. Shevchenko Institute of Literature [in Ukrainian].

Tkachenko, A. (2025). *The Art of the Word. Fundamentals of Literary Studies*. Lira-K [in Ukrainian].

Shevchenko, T. H. (2005). *Complete Works in 12 volumes* (M. H. Zhulynskyi et al., Eds.). Vol. 2, 5, 6. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shevchenko Encyclopedia: Literary Works (2016). NAS of Ukraine, T. H. Shevchenko Institute of Literature [in Ukrainian].

Shevchuk, V. (2008). *Chapter "Family" in Themes and Motifs of Taras Shevchenko's Poetry*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shupta-Viazovska, O. (2016). *"I still dream: beneath the hill..." In Shevchenko Encyclopedia*. Vol. 3. NAS of Ukraine, T. H. Shevchenko Institute of Literature [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 22.09.25

Прорецензовано / Revised: 30.09.25

Схвалено до друку / Accepted: 03.11.25

THE MOTIF OF RECONCILIATION WITH ITSELF AS A GRACE IN T. SHEVCHENKO'S POEM "STILL DREAMING: UNDER THE MOUNTAIN..."

Background. *This study analyzes the role of the motif of reconciliation with oneself as grace in Taras Shevchenko's poem "I still dream: beneath the hill...". Traditional interpretations of the idea and genre parameters of the work are not regarded here as final. This short piece illustrates the poet's creative thinking, which is manifested in his ability to combine a significant philosophical idea with a plot that is perfect in its simplicity. The research is based on textual analysis, contextual interpretation, and consideration of the underlying factors and purpose of the poem's creation.*

Methods. *The study employs biographical, historical-literary, and comparative-typological methods.*

Results. *The analysis of Shevchenko's poem "I still dream: beneath the hill..." focuses on identifying as central the motif of reconciliation with oneself as grace, inspired by the Christian foundations of philosophy and ethics, and characteristic patterns of Shevchenko's poetry. The work is examined in the context of Ukrainian Romantic poetry of the first half and mid-19th century. It has been determined that even a careful, attentive reading – let alone through the stated methods – highlights the fragility of conventional formulations regarding the theme, idea, and motif of the poem. Accordingly, the common assertion that by genre and style the piece gravitates toward idyll, or is an idyll, seems to mislead the interpretive focus and obscure the true meaning of the poem as well as its genre definition.*

Conclusions. *Thus, we are convinced that this is not merely a lyrical poem resembling the traditional genre of idyll. It has been demonstrated that this lyrical-epic sketch also carries traits of meditative-philosophical poetry, as it conveys Shevchenko's reflections on the fundamental levels of human spiritual life: its origins, meanings, goals, and results of inner transformation. This is established above all by comparing the poem with Shevchenko's works of the early exile period and by correlating its spiritual insights with those affirmed in the Holy Scripture. The observation is further reinforced by comparing the poem with the work of his predecessor (P. Hulak-Artemovsky) and by referring to the differing sense of an ostensibly similar scene in the work of his successor (I. Nechui-Levytsky). The format of contemplating existential issues leads the author/persona to the recognition of eternal values in human life. For Shevchenko, it is enough to voice only two rhetorical questions of the character: "...And the old man sits and smiles, and quietly: 'Where is that misfortune? Those sorrows, those enemies?' " These questions not only emphasize the sharpness of the poem's plot through an apparently unexpected thematic turn but also articulate the scale of its central idea. This idea is*

realized as an affirmation of what we would now call personal spiritual practice – the process that transforms life priorities and leads to the perception of reconciliation with oneself and with life as grace. In the end: what you are, so is the world around you.

Keywords: *persona/author, motif, lyrical-epic sketch, meditative-philosophical dimension of poetry, spiritual transformation, grace.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.